

وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی پیایندهای فارسی در فهرست کتابخانه ملی ایران

علیرضا مظفری | محسن حاجی‌زین‌العابدینی

چکیده

هدف: شناسایی وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی پیایندهای فارسی در فهرست کتابخانه ملی ایران از نظر سطح، صحت اطلاعات ذخیره‌شده، و نوع اشتباه در ورود اطلاعات این پیشینه‌ها.

روش / رویکرد پژوهش: پیمایشی با رویکرد توصیفی-تحلیلی. جامعه پژوهش شامل کاربرگه‌های کامل پیایندهای فارسی در نرم‌افزار رسا (برابر با ۱۲۷۰۰ کاربرگه) بود که ۳۷۵ پیشینه به‌عنوان نمونه انتخاب شد. این پیشینه‌ها شامل ۲۵۱۲۵ فیلد بودند. ابزار گردآوری اطلاعات، سیاهه‌وارسی تهیه‌شده مطابق با راهنمای یونی‌مارک برای فهرست‌نویسی پیایندها بود.

یافته‌ها: از مجموع فیلدهای مورد بررسی ۱۲٪ دارای اطلاعات و ۸۸٪ فاقد اطلاعات بود. ۶۵٪ اطلاعات به‌شکل صحیح و ۳۵٪ به‌شکل اشتباه وارد شده است. بیشترین اشتباه از نوع یونی‌کننده با ۴۹٪ و سپس، از نوع مستندنشده با ۳۳٪ بود. اشتباه فهرست‌نویس در انتخاب فیلد ۱۱/۵ درصد، نویسه و کلمه اضافی ۴٪، اطلاعات ناقص ۲٪، و اشتباه املائی تقریباً ۰/۵٪ بوده است. ورود اطلاعات در بلوک ۴ (فیلدهای ارتباطی) و بلوک ۵ (اطلاعات عنوان) مورد غفلت واقع شده است.

نتیجه‌گیری: نبود سیاست مشخص و دقیق فهرست‌نویسی و کم‌دقتی فهرست‌نویس از عوامل اصلی کمبود اطلاعات در ذخیره‌سازی پیشینه‌های پیایندهای فارسی است. بهتر است کتابخانه ملی به فهرست‌نویسی پیایندها و تدوین دستورالعمل‌های جامع در این حوزه توجه ویژه نماید.

کلیدواژه‌ها

پیایندها، مارک ایران، یونی‌مارک، کتابخانه ملی ایران، فهرست‌نویسی، اعتبار داده‌های کتابشناختی

وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی پیاوندهای فارسی در فهرست کتابخانه ملی ایران

علیرضا مظفری^۱

محسن حاجی‌زین‌العابدینی^۲

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۳/۲۶

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۵/۱۱

مقدمه

پیاوندها از مهم‌ترین منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه ملی ایران هستند که توصیف صحیح و دقیق آنها می‌تواند نقش مهمی در بازیابی و دسترسی پژوهشگران به محتوای آنها داشته باشد. وضعیت خاص پیاوندها از نظر استفاده از عناصر ویژه برای فهرست‌نویسی توصیفی نظیر مدیر مسؤل و سردبیر، دوره انتشار، تغییرات احتمالی عنوان و دوره انتشار، و نیز انتشار مستمر این منابع بازگوکننده تفاوت سازماندهی این منابع اطلاعاتی نسبت به تک‌نگاشت‌هاست. بخش پیاوندهای کتابخانه ملی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین بخش‌های این کتابخانه است که به لحاظ قدمت و جامعیت مجموعه‌ای غنی فراهم آورده است. بنابراین، سازماندهی و ایجاد بستر مناسب برای بهره‌برداری از این مجموعه بایست یکی از اولویت‌های کتابخانه باشد.

فهرست فعلی پیاوندهای کتابخانه ملی ایران براساس ویرایش دوم قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن (AACR)^۳ و در قالب مارک ایران شکل گرفته است.

بهره‌برداری از نرم‌افزار "رسا" در کتابخانه ملی ایران از سال ۱۳۸۵ آغاز شد. از آن تاریخ، ورود اطلاعات پیشینه‌های کتابشناختی جدید در کاربدهایی با ساختار مارک ایران انجام گرفت. پیشینه‌های موجود در نرم‌افزار قبلی این کتابخانه (وین‌لیب)^۴ بعد از انجام مراحل تبدیل به این نرم‌افزار منتقل شد. با توجه به قدمت انتشار تعداد زیادی از پیاوندهای موجود در کتابخانه ملی واضح است که بسیاری از پیشینه‌های موجود در نرم‌افزار رسا حاصل انتقال از نرم‌افزار وین‌لیب به نرم‌افزار رساست. در قالب مارک ایران که در نرم‌افزار رسا

۱. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسؤل)
alireza.mozafari@gmail.com

۲. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی
zabedini@gmail.com

3. Anglo-American Cataloguing Rules, second edition

4. Winlib

به‌کار گرفته می‌شود، تعداد زیادی از عناصر اطلاعاتی در فیلدهای مخصوص به‌خود در پیشینه‌های کتابشناختی ذخیره می‌شوند که در نرم‌افزار قبلی وجود نداشته‌اند. در خارج از کشور، پژوهش‌های متعددی انجام شده که حاکی از اهمیت دادن به بحث پاینده‌هاست. به‌طور مثال، مقایسه ویژگی‌های عناصر اطلاعاتی موجود در پیشینه‌های پاینده‌های تولیدشده براساس سه نظام فهرست‌نویسی در کشور آمریکا نشان داد در انتخاب سرشناسه و عنوان میان کتابخانه کنگره، برنام‌ه ملی توصیف پاینده‌ها^۱، و استاندارد بین‌المللی توصیف کتابشناختی پاینده‌ها^۲ تفاوت زیادی وجود دارد.

بیتی و هامفریس^۳ (۱۹۸۳) با بررسی نتایج به‌کارگیری AACR^۴ برای فهرست‌نویسی پاینده‌های کتابخانه ملی پزشکی آمریکا نشان دادند که استفاده از این قواعد می‌تواند بسیاری از مشکلات فهرست‌نویسی این منابع اطلاعاتی را برطرف کند.

گرنسی^۵ (۲۰۰۶) نیز با بررسی تأثیر قالب‌های دیجیتال بر وظایف فهرست‌نویسان پاینده‌ها نتیجه گرفت که استفاده از نظام‌های مدیریت منابع الکترونیکی^۶ سبب تغییر در سطح و نوع فعالیت فهرست‌نویسان پاینده‌ها و دسترسی سریع‌تر کاربران به منابع اطلاعاتی خواهد شد.

ارسطوپور (۱۳۸۹) با بررسی همخوانی میان الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی و فهرست‌های رایانه‌ای کنونی از دورویکرد نظام‌گرا و کاربرگرا موجودیت‌ها و کارکردهای اف.آر.بی.آر. با فیلدهای اصلی و فرعی مارک ایران را مطابقت داد.

پازوکی (۱۳۹۱) برای امکان‌سنجی به‌کارگیری قواعد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای.) در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، دیدگاه فهرست‌نویسان کتابخانه ملی ایران را به‌عنوان عامل تأثیرگذار و پیشینه‌های کتابشناختی تولیدشده را به‌عنوان عامل تأثیرپذیر مورد مطالعه قرار داد. همچنین مدرسی (۱۳۹۲) وضعیت مجموعه‌سازی و سازماندهی نشریات عربی را در کتابخانه ملی ایران بررسی کرد و به این نتیجه رسید که تعداد زیادی از نشریات عربی بدون سازماندهی نگهداری می‌شوند و در فهرست توصیفی این نشریات تعداد اندکی از عناصر اطلاعاتی منطبق با قواعد انگلواامریکن بوده است.

مظفری (۱۳۹۳) با مطابقت دادن پیشینه‌های پاینده‌ها در فهرست کتابخانه ملی ایران و قواعد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای.) نشان داد که بیشتر فیلدهای کتابشناختی پاینده‌ها فاقد اطلاعات است و این پیشینه‌ها به‌میزان اندکی با قواعد آر.دی.ای. انطباق دارند. با توجه به اهمیت پاینده‌ها در تأمین نیازهای اطلاعاتی کاربران، پژوهش حاضر بر آن شد تا وضعیت اطلاعات واردشده در پیشینه‌های پاینده‌های کتابخانه ملی را از نظر صحت اطلاعات، و نوع و میزان اشتباه‌های احتمالی بررسی کند.

1. National Serials Data Program (NSDP)
2. International Standard Bibliographic Description for Serials
3. Beatty & Humphreys
4. Grenzi
5. Electronic Resource Management Systems (ERMS)

روش شناسی

این پژوهش به روش پیمایشی با رویکرد توصیفی-تحلیلی انجام شده است. از آنجا که پیایندهای گردآوری شده در کتابخانه ملی بیشتر چاپ داخل و به زبان فارسی است و درصد اندکی به سایر زبان‌هاست، لذا پیشینه‌های پیایندهای فارسی موجود در نرم افزار رسا در جامعه آماری لحاظ گردید. در زمان انجام پژوهش، سه نوع کاربرگه برای ورود اطلاعات پیایندها وجود داشت که سطوح اطلاعاتی آنها متفاوت بود:

۱. کاربرگه پیشینه‌های تبدیل شده از نرم افزار قبلی کتابخانه (وین لیب)؛

۲. کاربرگه مختصر؛ و

۳. کاربرگه کامل.

با توجه به اینکه هیچ نوع بازنگری قابل توجهی در وضعیت کاربرگه‌های فهرست نویسی قبلی انجام نشده بود و کاربرگه‌های مختصر نیز سطح اطلاعاتی پایینی داشتند این دو گروه از جامعه پژوهش حذف شد. تعداد کل کاربرگه‌های کامل پیایندهای فارسی در نرم افزار رسا ۱۲۷۰۰ فقره بود. با روش نمونه‌گیری تصادفی و استفاده از جدول کورجسی و مورگان، تعداد ۳۷۵ پیشینه به عنوان نمونه تعیین شد که شامل ۲۵۱۲۵ فیلد بودند. ابزار گردآوری اطلاعات، سیاهه و ارسای تهیه شده مطابق با راهنمای یونی مارک^۱ برای فهرست نویسی پیایندها بود. این سیاهه ۱۰ ستون دارد که بیانگر وضعیت ورود اطلاعات در هر فیلد است و دارای ۶۷ ردیف است که عنوان فیلدهای بررسی شده را شامل می شود^۲.

1. UNIMARC Guidelines for Serials and Other Continuing Resources

۲. در قالب مارک، برخی فیلدها به صورت خودکار و از پیش تعیین شده به وسیله ماشین مقاردهی می شوند و برخی نیز از جدول ثابت فراخوانی می شوند (مانند فیلدهای بلوک ۱) که در این پژوهش بررسی نشدند. همچنین، بلوک ۹ به دلیل دارا بودن اطلاعات محلی مانند کد کتابخانه، نام فهرست نویس، و تاریخ فهرست نویسی که از نظر بازیابی منبع برای کاربران و تبادل بین المللی اهمیت کمی دارند بررسی نشدند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

یافته‌ها

با توجه به اینکه کاربرگه‌های ورود اطلاعات کتابشناختی مطابق با قالب یونی‌مارک از ۱۰ بلوک مختلف تشکیل شده است، مبنای بررسی پیشینه‌ها در این پژوهش براساس این بلوک‌ها قرار گرفت.

۱. وضعیت اطلاعات وارد شده

جدول ۱. فراوانی و درصد فراوانی ورود اطلاعات در بلوک‌های مختلف

اطلاعات		عنوان بلوک	
ندارد	دارد		
۴۵۰	۳۰۰	فراوانی	بلوک صفر (شناسایی)
۶۰/۰	۴۰/۰	درصد	
۲۱۴۲	۸۵۸	فراوانی	بلوک ۲ (اطلاعات توصیفی)
۷۱/۴	۲۷/۶	درصد	
۶۱۹۸	۹۲۷	فراوانی	بلوک ۳ (یادداشت‌ها)
۸۷/۰	۱۳/۰	درصد	
۴۴۸۴	۱۶	فراوانی	بلوک ۴ (اطلاعات ارتباطی)
۹۹/۶	۰/۴	درصد	
۵۴۵۶	۱۶۹	فراوانی	بلوک ۵ (عنوان مرتبط)
۹۷/۰	۳/۰	درصد	
۸۶	۲۸۹	فراوانی	بلوک ۶ (موضوع)
۲۲/۹	۷۷/۱	درصد	
۲۱۳۱	۴۹۴	فراوانی	بلوک ۷ (مسئولیت)
۸۱/۲	۱۷/۸	درصد	
۱۰۴۶	۷۲	فراوانی	بلوک ۸ (اطلاعات بین‌المللی)
۹۳/۶	۶/۴	درصد	
۲۱۹۹۳	۳۱۲۵	فراوانی	جمع
۸۷/۰	۱۲/۰	درصد	

مطابق جدول ۱، در بلوک صفر ۴۰ درصد از فیلدها دارای اطلاعات و ۶۰ درصد فاقد اطلاعات است. در بلوک ۲، ۲۸/۶ درصد فیلدها دارای اطلاعات و ۷۱/۴ درصد فاقد اطلاعات هستند. بررسی فیلدهای بلوک ۲ نشان داد که در فیلد عنوان (۲۰۰) اطلاعات

وارد شده یکدستی لازم را ندارد. مطابق با قواعد انگلوامریکن و تعریف یونی‌مارک در مورد فیلد فرعی a\$ در فیلد ۲۰۰، وجود نویسه اضافی در این پژوهش اشتباه تلقی شده است. فیلد محدوده زمانی انتشار پایاندها (۲۰۷) در هیچ‌کدام از پیشینه‌های مورد بررسی اطلاعات نداشت.

در بلوک ۳، ۱۳ درصد فیلدها دارای اطلاعات و ۸۷ درصد فاقد اطلاعات هستند. در حالی که فیلد یادداشت نسخه در دسترس در مارک ایران استفاده نشده است، در ۲۶ درصد پیشینه‌ها اطلاعات مربوط به این فیلد وجود دارد. فیلدهای یادداشت کلی (۳۰۰)، یادداشت اطلاعات توصیفی (۳۰۳)، و یادداشت مخاطبان (۳۳۳) که در راهنمای یونی‌مارک وجود ندارند، ولی در مارک ایران به‌کار گرفته شده‌اند، اطلاعات قابل ملاحظه‌ای دارند. با توجه به تعداد و تنوع فیلدهای بلوک ۳ میزان ورود اطلاعات در این بلوک کمتر از حد انتظار است. در بلوک ۴، مقدار ۰/۴ درصد فیلدها دارای اطلاعات و ۹۹/۶ درصد فاقد اطلاعات هستند. میزان ورود اطلاعات در این بلوک بسیار کمتر از حد انتظار است. فیلدهای بلوک ۴ از نوع فیلدهای ارتباطی هستند که نقش بسیار مهمی در ارتباط میان پیشینه‌های مختلف پایاندها دارند. فیلدهایی مانند فیلد ۴۲۱ (پیوست) و ۴۲۲ (نشریه مادر) برای ثبت ضمیمه‌ها، مجموعه فیلدهای X۴۳ و X۴۴ با توجه به ماهیت پایاندهای فارسی و تغییراتی که در طول زمان در اطلاعات توصیفی پایاندهای فارسی رخ داده است، از فیلدهای ضروری و کاربردی محسوب می‌شوند.

در بلوک ۵، ۳ درصد فیلدها دارای اطلاعات و ۹۷ درصد فاقد اطلاعات هستند. در بلوک ۶، ۷۷/۱ درصد فیلدها دارای اطلاعات و ۲۲/۹ درصد فاقد اطلاعات هستند. در بلوک ۷، ۱۸/۸ درصد فیلدها دارای اطلاعات و ۸۱/۲ درصد فاقد اطلاعات هستند. تفاوت بارزی در فیلدهای بلوک ۷ میان راهنمای یونی‌مارک با مارک ایران وجود دارد. در راهنمای یونی‌مارک، برای این بلوک فقط سه فیلد ۷۱۰، ۷۱۱، و ۷۱۲ در نظر گرفته شده است که همگی مربوط به اطلاعات تنالگان وابسته به یک اثر است. در حالی که در مارک ایران سه فیلد ۷۰۰، ۷۰۱، و ۷۰۲ همراه با سه فیلد ۷۱۰، ۷۱۱، و ۷۱۲ استفاده شده است. از علل آن استفاده از نقش‌هایی مانند سردبیر و مدیر مسئول در پایاندهای فارسی است.

در بلوک ۸، ۶۷/۴ درصد فیلدها دارای اطلاعات و ۹۳/۶ درصد فاقد اطلاعات هستند. نکته قابل توجه در بلوک ۸ فقدان اطلاعات در فیلد "کد مرکز شاپا" است. در مجموع، ۱۲ درصد فیلدها دارای اطلاعات و ۸۸ درصد فاقد اطلاعات بوده است. بیشترین میزان ورود اطلاعات در بلوک ۶ و کمترین میزان در بلوک ۴ انجام شده است.

جدول ۲. فیله‌های توصیه‌شده در راهنمای یونی‌مارک که در مارک ایران استفاده نشده‌اند.

نام فیلد	برچسب فیلد
شرح ویراست	۲۰۵
یادداشت فروست	۳۰۸
یادداشت اطلاعات خاص مواد یا نوع انتشار	۳۱۵
یادداشت نسخه در دست	۳۱۶
یادداشت محتوا	۳۲۷
یادداشت نوع منبع الکترونیکی	۳۳۶
یادداشت نیازهای سیستمی	۳۳۷
فروست‌های اصلی و فرعی	X۴۱
روزآمدسازی	۴۲۴-۴۲۵
سایر ویراست‌ها	X۴۵
توصیف چندسطحی	X۴۶
سایر آثار وابسته	۴۸۸
عنوان اضافی تولیدشده توسط فهرست‌نویس	۵۴۰

در جدول ۲ تعدادی از فیله‌هایی نمایش داده شده است که در راهنمای یونی‌مارک توصیه شده، ولی در مارک ایران از آنها استفاده نشده است.

جدول ۳. فیله‌های به‌کاررفته در مارک ایران که در راهنمای یونی‌مارک وجود ندارند.

نام فیلد	برچسب فیلد
یادداشت کلی	۳۰۰
یادداشت اطلاعات توصیفی	۳۰۳
یادداشت صحافی	۳۱۰
یادداشت مخاطبان	۳۳۳
صحافی شده در	۴۸۱
صحافی شده با	۴۸۲
عنوان با املاي جديد	۵۱۸
آوانویسی عنوان	۵۴۱
سرشناسه نام شخص	۷۰۰
نویسنده‌همکار	۷۰۱
شناسه افزوده نام شخص	۷۰۲

در جدول ۳ برخی فیله‌هایی نمایش داده شده که در مارک ایران به‌کار رفته است، ولی در راهنمای یونی‌مارک وجود ندارد.

۲. صحت اطلاعات وارد شده

جدول ۴. فراوانی و درصد فراوانی صحت اطلاعات وارد شده در بلوک‌های مختلف

صحت اطلاعات		عنوان بلوک
اشتباه	صحیح	
۱۷۴	۱۲۶	فراوانی
۵۸/۰	۴۲/۰	درصد
۴۰۸	۴۵۰	فراوانی
۴۷/۵	۵۲/۵	درصد
۱۰۳	۸۲۴	فراوانی
۱۱/۰	۸۹/۰	درصد
۰	۱۶	فراوانی
۰	۱۰۰	درصد
۳	۱۶۶	فراوانی
۲/۰	۹۸/۰	درصد
۱۶۵	۱۲۴	فراوانی
۵۷/۱	۴۲/۹	درصد
۲۵۱	۲۴۳	فراوانی
۵۰/۸	۴۹/۲	درصد
۰	۷۲	فراوانی
۰/۰	۱۰۰/۰	درصد
۱۱۰۴	۲۰۲۱	فراوانی
۳۵/۰	۶۵/۰	درصد

مطابق جدول ۴، کل اطلاعات وارد شده در بلوک ۴ و ۸ به شکل صحیح وارد شده است. همچنین، بیشترین میزان اشتباه در ورود اطلاعات مربوط به بلوک‌های صفر و ۶ است. از مجموع اطلاعات وارد شده ۶۵ درصد اطلاعات به شکل صحیح و ۳۵ درصد به شکل اشتباه وارد شده است.

۳. نوع و میزان اشتباه در وارد کردن اطلاعات

اشتباهات رخ داده در ورود اطلاعات به دو گروه اصلی تقسیم می‌شود:

الف. اشتباهات شکلی، یعنی اشتباهی که در شکل ظاهری اطلاعات وارد شده تأثیر دارد. شامل اشتباه املائی (تایپی و املائی صحیح کلمه)، یونی‌کدنشده (به هم ریختگی اطلاعات

به‌علت یونی‌کد نشدن)، اطلاعات ناقص (فقط بخشی از اطلاعات وارد شده است مانند IR در ابتدای شماره کتابشناسی ملی) و نویسه اضافی (ذخیره نویسه و کلمه اضافی در یک فیلد).
ب. اشتباهاتی که در انتخاب فیلد صحیح رخ داده است و شامل اشتباه فهرست‌نویس در انتخاب صحیح فیلد و نیز گزینه مستند نشده (موضوع یا نام پیشنهادی فهرست‌نویس که در فیلد \$9 ذخیره شده و در بانک مستند ثبت نشده) است.
انواع اشتباه در ورود اطلاعات و میزان هر کدام به تفکیک بلوک‌های مختلف در جدول ۵ نشان داده شده است.

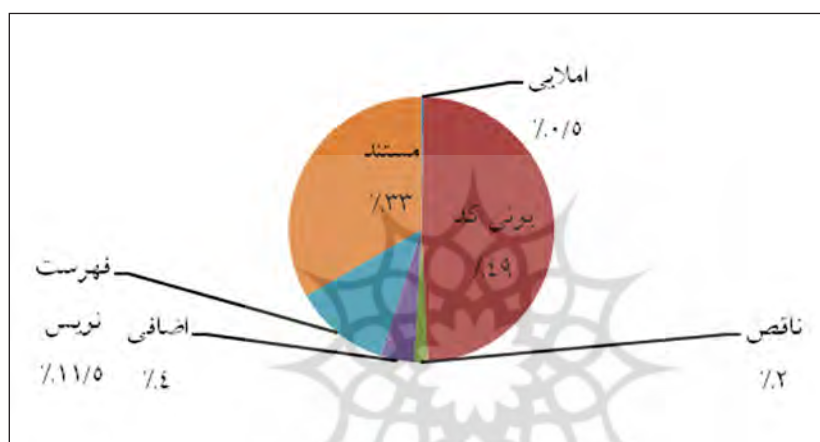
جدول ۵. فراوانی و درصد فراوانی انواع اشتباه در بلوک‌های مختلف

عنوان بلوک	فراوانی	اشتباهات شکلی				انتخاب فیلد	
		املائی	یونی‌کد نشده	اطلاعات ناقص	نویسه و کلمه اضافی		اشتباه فهرست‌نویس
بلوک صفر (شناسایی)	فراوانی	۰	۱۵۸	۱۶	۳	۰	۰
	درصد	۰/۰	۸۹/۰	۹/۰	۲/۰	۰/۰	۰/۰
بلوک ۲ (اطلاعات توصیفی)	فراوانی	۰	۳۶۵	۰	۴۴	۴۳	۰
	درصد	۰/۰	۸۱/۰	۰/۰	۱۰/۰	۹/۰	۰/۰
بلوک ۳ (یادداشت‌ها)	فراوانی	۲	۰	۲	۰	۱۰۱	۰
	درصد	۲/۰	۰/۰	۲/۰	۰/۰	۹۶/۰	۰/۰
بلوک ۵ (عنوان مرتبط)	فراوانی	۱	۰	۰	۲	۲	۰
	درصد	۲۰/۰	۰/۰	۰/۰	۴۰/۰	۴۰/۰	۰/۰
بلوک ۶ (موضوع)	فراوانی	۰	۸۵	۰	۲	۰	۱۶۴
	درصد	۰/۰	۳۴/۰	۰/۰	۱/۰	۰/۰	۶۵/۰
بلوک ۷ (مسئولیت)	فراوانی	۱	۰	۲	۰	۰	۲۵۰
	درصد	۰/۴	۰/۰	۰/۸	۰/۰	۰/۰	۹۸/۸
جمع	فراوانی	۴	۶۰۸	۲۰	۵۱	۱۴۶	۴۱۴
	درصد	۱/۵	۴۹/۰	۲/۰	۴/۰	۱۱/۵	۳۳/۰

مطابق جدول ۵ در بلوک‌های صفر و ۲ بیشترین اشتباه از نوع یونی‌کد نشده است. اطلاعات موجود در فیلد وضعیت نشر (۲۱۰) به دلیل به هم ریختگی سال انتشار در نمایش اطلاعات به یونی‌کدسازی نیاز دارد. به همین دلیل، در بلوک ۲ حدود ۸۱ درصد اشتباه از نوع یونی‌کد نشده است. در بلوک‌های ۳ و ۵ بیشترین اشتباه از نوع اشتباه فهرست‌نویس و در بلوک‌های ۶ و ۷ بیشترین اشتباه از نوع مستند نشده بود. اشتباه یونی‌کد نشده در بلوک ۶

مربوط به فیلدهای رده است. اگر رده‌های اختصاص داده‌شده به پیشینه‌ها به شکل صحیح یونی‌کد نشده باشند، علاوه بر به هم ریختگی در نمایش در مرتب‌سازی پایگاه براساس رده مورد نظر هم تأثیر منفی خواهد داشت. نوع دیگر اشتباه در این بلوک مربوط به اطلاعاتی است که در فیلد فرعی \$۹ قرار دارند. از این فیلد فرعی زمانی استفاده می‌شود که شکل مستند موضوع مورد نظر در پایگاه مستند موجود نیست و در واقع، فهرست‌نویس موضوع پیشنهادی خود را در \$۹ وارد می‌کند.

در نمودار ۱ درصد فراوانی اشتباهات مختلف در پیشینه‌های مورد بررسی نمایش داده شده است.

نمودار ۱. درصد فراوانی اشتباه‌ها در پیشینه‌های مورد بررسی

مطابق نمودار ۱، بیشترین اشتباه از نوع یونی‌کد نشده با ۴۹ درصد و سپس مستند نشده با ۳۳ درصد است. اشتباه فهرست‌نویس در انتخاب فیلد ۱۱/۵ درصد، نویسه و کلمه اضافی ۴ درصد، اطلاعات ناقص ۲ درصد، و اشتباه املائی تقریباً ۱۰/۵ درصد است.

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی پیشینه‌های پایاندهای فارسی موجود در فهرست کتابخانه ملی ایران نشان داد که میزان ورود اطلاعات در فیلد شاپا پایین‌تر از حد انتظار بوده است. از دلایل این موضوع می‌توان به گذشته‌نگر بودن فهرست پایاندهای کتابخانه ملی ایران اشاره داشت. نبود شماره شاپا برای برخی پیشینه‌ها امری طبیعی است. همچنین، به‌روز نبودن اطلاعات برخی پیشینه‌ها از دیگر دلایل آن است.

مطابق قواعد انگلومریکن، یکی از مهم‌ترین اطلاعات برای توصیف پایاندها شماره "برشمار" و تاریخ آغاز انتشار پاینده براساس سال و در صورت خاتمه انتشار، بیان زمان پایان انتشار پاینده است. وارد نکردن اطلاعات در فیلد ۲۰۷ نشانه بی‌توجهی به این فیلد است. با توجه به اینکه بلوک ۲ اطلاعات توصیفی پیشنهادها را در خود ذخیره دارد تکمیل و افزودن اطلاعات در این بلوک می‌تواند تأثیر زیادی در بازیابی بهتر اطلاعات داشته باشد.

وجود اطلاعات در فیلد ۳۱۶ نشان می‌دهد که اطلاعات از نرم‌افزار "وین‌لیب" به "رسا" منتقل شده است. همچنین، وجود اطلاعات قابل توجه در برخی فیلدها در بلوک ۳ (نظیر ۳۰۰، ۳۰۳، و ۳۰۴) نشان‌دهنده انتخاب درست این فیلدها در کاربرگه مارک ایران است. با توجه به نوع اشتباه غالب در این بلوک می‌توان نتیجه گرفت که دلیل اصلی این امر، دقت پایین و عدم شناخت کافی فهرست‌نویس از فیلدهای ناحیه یادداشت است.

به نظر می‌رسد که فهرست‌نویسان از نقش و اهمیت بلوک ۴ در بازیابی اطلاعات به خوبی مطلع نیستند و یا به دلیل حجم بالای کار و لزوم فهرست‌نویسی تعداد معینی از منابع، تکمیل فیلدهای مربوط به این بلوک را کاری زمان‌بر و قابل چشم‌پوشی می‌دانند. توجه نکردن به این بلوک در پژوهش‌های پازوکی (۱۳۹۱) و ارسطوپور (۱۳۸۹) هم گزارش شده است.

با توجه به احتمال تغییر عنوان پایندهای فارسی در طول زمان، انتشار بلوک ۵ از اهمیت خاصی برای ثبت تغییرات و اطلاعات تکمیلی عنوان یک پاینده برخوردار است. به‌ویژه اینکه اطلاعات ثبت‌شده در این بلوک جستجوپذیر است، در حالی که میزان ورود اطلاعات در این بلوک در پیشنهادها مورد بررسی بسیار پایین بوده است. پازوکی (۱۳۹۱) نیز به کم‌توجهی به این بلوک اشاره کرده است.

میزان ورود اطلاعات در بلوک ۶ در حد قابل قبولی است، ولی میزان اشتباه بالاست. بیشتر فیلدهای رده، یونی‌کد نشده هستند که با توجه به اهمیت رده و امکان به‌هم‌ریختگی در مرتب‌سازی پایگاه براساس رده لازم است یونی‌کدسازی شود. همچنین، وجود تعداد زیاد موضوع غیر مستند در پیشنهادها ممکن است به دلیل عدم به‌روزرسانی پایگاه مستند موضوع، عدم توجه کافی به فهرست‌نویسی پایندها، سهل‌انگاری فهرست‌نویس در ارسال درخواست به واحد مستندسازی، و عدم به‌روزرسانی اطلاعات پیشنهادها توسط فهرست‌نویس یا مستندساز بوده باشد.

دلیل استفاده از فیلد مسئولیت معنوی شخص در بلوک ۷ مارک ایران، تصمیم کتابخانه ملی در مورد عدم ثبت پدیدآور اصلی و سایر پدیدآورندگان در فیلد فرعی \$ و g\$ در فیلد ۲۰۰ بوده است. از این رو، در پیشنهادها پایندهای کتابخانه ملی برای صاحب امتیاز، مدیر مسئول، و سردبیر در فیلد ۷۰۲ شناسه افزوده ساخته شده است. در این بلوک نیز بیشترین

اشتباه از نوع "مستندنشده" است. از دلایل آن می‌توان به عدم به‌روزرسانی پایگاه مستند، سهل‌انگاری فهرست‌نویس در ارسال نام پیشنهادی به واحد مستندسازی، عدم به‌روزرسانی اطلاعات پیشینه توسط فهرست‌نویس یا مستندساز، و عدم توجه کافی به فهرست‌نویسی پیاپی‌ها اشاره کرد.

نکته‌ای که در بررسی بلوک ۸ قابل توجه است عدم حضور اطلاعات در فیلد "کد مرکز شاپا" است. با توجه به اینکه کتابخانه ملی ایران خود به‌عنوان مرکز شاپا دارای کد ۶۲ است و پیشینه‌های موجود در این کتابخانه به‌عنوان پیشینه‌های مرجع کتابخانه‌های کشور شناخته می‌شوند و این پیشینه‌ها ممکن است در سطح بین‌الملل مبادله شوند، ورود اطلاعات در این فیلد بسیار ضروری به‌نظر می‌رسد.

در مجموع، تعداد اندکی از فیلدها در هر پیشینه دارای اطلاعات هستند و بررسی آنها بیانگر این نکته است که این کمبود اطلاعات در همه پیشینه‌ها وجود دارد. بنابراین، دلیل آن نمی‌تواند فقدان اطلاعات در خود منبع باشد؛ بلکه فقدان سیاست یکسان و روشن در فهرست‌نویسی پیاپی‌ها، نبود دستنامه‌ای معتبر برای فهرست‌نویسی پیاپی‌ها، و کم‌دقتی فهرست‌نویس در ورود اطلاعات از عوامل اصلی شرایط فعلی است. میزان و نوع اشتباهات در ورود اطلاعات نیز نشان داد که اشتباهات در بلوک‌های صفر، ۶، و ۷ بیش از ۵۰ درصد از اطلاعات وارد شده را شامل می‌شود. نوع اشتباهات بیشتر از دو نوع "یونی‌کدنشده" و "مستندنشده" بود. نوع اشتباهات اغلب بیانگر سهل‌انگاری، کم‌توجهی، عدم تسلط به نحوه ورود اطلاعات استاندارد، برداشت اشتباه از عنوان برخی بلوک‌ها و فیلدها توسط فهرست‌نویس، و ناهماهنگی میان واحد فهرست‌نویسی و مستندسازی در کتابخانه ملی است. بنابراین، در ارتباط با یافته‌های این پژوهش پیشنهادهای زیر می‌تواند مفید واقع شود:

- تهیه دستنامه‌های آموزشی ورود اطلاعات منطبق با مارک ایران برای آشنایی بیشتر فهرست‌نویسان؛
- استفاده از عناوین ساده‌تر برای معرفی و کاربرد فیلدها؛
- نظارت بیشتر بر صحت اطلاعات وارد شده توسط فهرست‌نویس و توجه بیشتر به بلوک‌های ۴ و ۵؛
- تجدیدنظر در سیاست‌های فهرست‌نویسی پیاپی‌ها؛
- توجه به فرایندهایی مانند یونی‌کدسازی؛
- توجه به فیلد شاپا؛ و
- استفاده بیشتر از فیلدهای بلوک ۳ و بلوک ۷ برای معرفی بهتر پیاپی‌ها و بازیابی بهتر آن.

مآخذ

- ارسطوپور، شعله (۱۳۸۹). بررسی میزان انطباق ساختار مارک ایران بر الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (RBRF) و نگاه کاربران فهرست‌های رایانه‌ای به موجودیت‌های مطرح در این الگو. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه فردوسی، مشهد.
- پازوکی، فاطمه (۱۳۹۱). امکان‌سنجی به کارگیری قواعد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای). در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور، مشهد.
- مدرسی، زهراسادات (۱۳۹۲). بررسی مجموعه‌سازی و سازماندهی نشریات عربی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- مظفری، علیرضا (۱۳۹۳). مطالعه وضعیت انطباق فهرست پاینده‌های سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران با قواعد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- Beatty, A., & Humphreys, B. L. (1983). Serial cataloging under AACR2. *Cataloging & Classification Quarterly*, 3 (2-3), 77-85.
- Grenci, M. (2006). Serial cataloging in the digital environment: fast, faster, fastest. *Against the Grain*, 18 (2), 32-34. Retrieved February 11, 2015, from <http://docs.lib.purdue.edu/atg/vol18/iss2/9>
- IFLA UNIMARC Core Activity: Serials and other continuing resources (2006). *UNIMARC Guidelines no.8*. Retrieved October 19, 2006, from http://www.ifla.org/archive/ubcim/p1996-1/UNIMARC-Guidelines_8_Serials.pdf

استناد به این مقاله:

مظفری، علیرضا؛ حاجی‌زین‌العابدینی، محسن (۱۳۹۵). وضعیت پیشینه‌های کتابشناختی پاینده‌های فارسی در فهرست کتابخانه ملی ایران. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۷ (۱)، ۹۷-۱۰۹.